

УДК 330.341.1:334

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.5.3

Олена В. Зарічна

Ужгородський національний університет

**СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
НА ЗАСАДАХ ТРАНСКОРДОННОГО ПАРТНЕРСТВА**

У статті розглянуто напрями стимулювання розвитку інноваційного підприємництва на засадах транскордонного партнерства. Доведено, що концептуальною метою регуляторної політики інноваційного розвитку є об'єднання суспільства шляхом взаємодії держави, бізнесу, населення, ЗМІ, громадських організацій для розробки єдиної ідеологічної концепції інноваційного розвитку, в якій будуть відображені економічні, соціальні, політичні та культурні потенціали держави, а також потенційні вигоди, які може отримати країна від проведення структурних інноваційних перетворень. Обґрунтовано, що визначальною метою інноваційного розвитку має стати розробка системи ключових показників розвитку економіки в довгостроковій перспективі, що сприяє формуванню в суспільстві, бізнес-колах і державних органах влади правильної мотивації й розуміння кінцевих результатів державної інноваційної політики. Наголошено, що важливим для розвитку транскордонного партнерства є досягнення синергетичного ефекту в результаті глибокої взаємодії міністерств і відомств при реалізації програм і заходів інтенсифікації інноваційного розвитку; виділення загальносистемних цілей, напрямів і важелів державної інноваційної політики, які повномасштабно реалізуються на національному рівні, а також їх застосування на рівні територіально-адміністративних одиниць. За результатами аналізу зарубіжного досвіду щодо стимулювання розвитку інноваційного підприємництва на засадах транскордонного партнерства і враховуючи національні особливості, визначено, що проблемними на сьогодні залишаються питання, пов'язані із законодавчо-нормативною базою, проблематикою фінансування інноваційної інтеграції, нестачею кваліфікованих кадрів у деяких регіонах України та тощо.

Ключові слова: *інтеграційні об'єднання; інновації; інноваційна діяльність; інноваційні моделі розвитку; інноваційне підприємництво; інноваційний клімат; кластеризація підприємств; кластерне підприємництво; транскордонне партнерство; транскордонне співробітництво.*

Елена В. Зарична

Ужгородский национальный университет

**СТИМУЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА НА ОСНОВЕ
ТРАНСГРАНИЧНОГО ПАРТНЕРСТВА**

В статье рассмотрены направления стимулирования развития инновационного предпринимательства на основе трансграничного партнерства. Доказано, что концептуальной целью регуляторной политики инновационного развития является объединение общества путем взаимодействия государства, бизнеса, населения, СМИ, общественных организаций для разработки единой идеологической концепции инновационного развития, в которой будут отражены экономические, социальные, политические и культурные потенциалы государства, а также потенциальные выгоды, которые может получить страна от проведения структурных инновационных преобразований. Обосновано, что определяющей целью инновационного развития должна стать разработка системы ключевых показателей развития экономики в долгосрочной перспективе, что позволяет сформировать в обществе, бизнес-кругах и государственных

органах влади правильну мотивацію і розуміння кінцевих результатів державної інноваційної політики. Підкреслено, що важливим для розвитку трансграничного партнерства є досягнення синергетичного ефекту в результаті глибокого взаємодія міністерств і відомств при реалізації програм і заходів інтенсифікації інноваційного розвитку; виділення загальносистемних цілей, напрямків і рычагів державної інноваційної політики, які повномасштабно реалізуються на національному рівні, а також їх застосування на рівні територіально-адміністративних одиниць. По результатам аналізу зарубіжного досвіду по стимулюванню розвитку інноваційного підприємництва на основі трансграничного партнерства і враховуючи національні особливості, визначено, що проблемними на сьогодні залишаються питання, пов'язані з законодавчо-нормативною базою, проблематикою фінансування інноваційної інтеграції, нехваткою кваліфікованих кадрів в деяких регіонах України і т.д.

Ключевые слова: інтеграційні об'єднання; інновації; інноваційна діяльність; інноваційні моделі розвитку; інноваційне підприємництво; інноваційний клімат; кластеризація підприємств; кластерне підприємництво; трансграничне партнерство; трансграничне співробітництво.

Olena V. Zarichna

Uzhhorod National University, Ukraine

PROMOTING INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT THROUGH CROSS-BORDER PARTNERSHIPS

The paper seeks to explore the pathways for promoting the development of innovative entrepreneurship based on cross-border partnerships. The study has revealed that the conceptual objective of the innovative development regulatory policy is the integration of society through the interactions among government, business, population, media and public organizations for building a single ideological framework for innovative development which will reflect the economic, social, political and cultural capacities of the state as well as the potential benefits they could bring to the country by delivering structural and innovative transformations. It is argued that the guiding principles of innovative development should involve elaboration of a set of the key economic development indicators for the long run which contributes to creating proper motivation and understanding of the ultimate outcomes of the national innovation policy by the society, business community and government authorities. Apparently, an emphasis is made that building a synergistic effect is critical in boosting cross-border partnerships through facilitating better interactions among ministries and institutions in their programs implementation and innovation-driven activities; identifying targeted goals, vectors and instruments of government innovation policy that is carried out at the national level followed by its consistent application at the level of territorial and administrative units. Using the international best practice in promoting innovative entrepreneurship development based on a cross-border partnerships subject to the national specifics, the study exposed the problem areas related to the legislation deficiency, innovative integration funding challenges, lack of qualified workforce in certain regions of Ukraine, etc.

Keywords: integration associations; innovations; innovation activity; innovative development models; innovative entrepreneurship; innovative climate; enterprise clustering; cluster entrepreneurship; cross-border partnership; cross-border cooperation.

Постановка проблеми. Доміnantною передумовою переходу держави до постіндустріальної економіки, зростання її конкурентоспроможності на міжнародному рівні є провадження результативної інноваційної діяльності і висока інтенсивність інноваційних

процесів. Інноваційна модель розвитку економіки вже стала давно усталеним явищем для багатьох розвинених країн світу, що позначилося на функціонуванні всієї світової економіки. У цьому зв'язку поліпшення позицій України на світовій арені і в світогосподарській системі вимагає як найшвидшої практичної реалізації такої моделі, що передбачає вдосконалення регуляторної політики інноваційного розвитку.

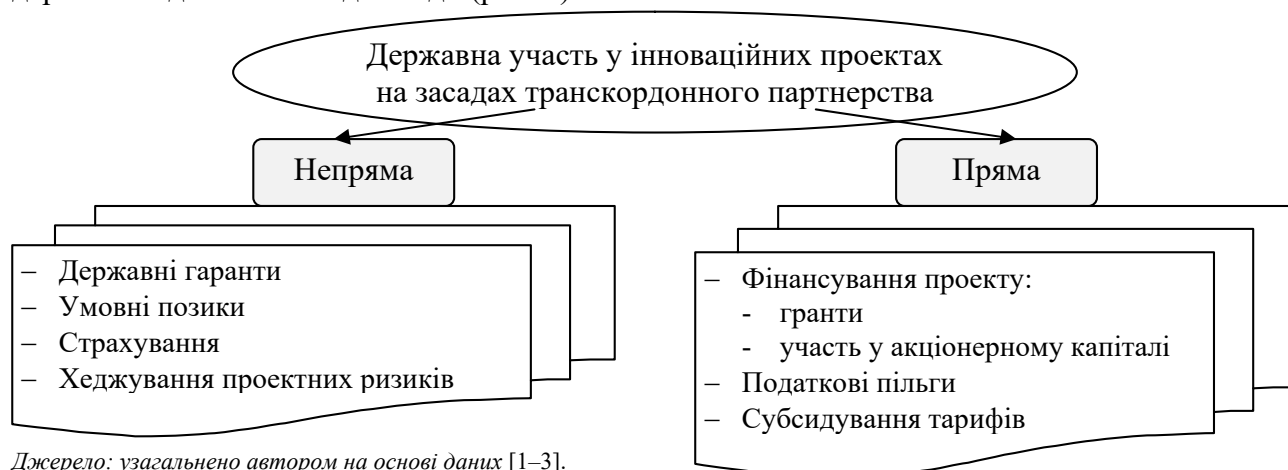
Аналіз останніх досліджень. Вивчення питань, пов'язаних з інноваційним розвитком підприємництва в рамках транскордонного партнерства набуло широкого висвітлення в науковій літературі зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема: П. Беленький, М. Долішній, В. Євдокименко, М. Лендшел, М. Мальський, А. Мельник, Н. Мікула, А. Мокій, В. Пила, С. Пирожков, С. Писаренко, П. Шилепницького та інших.

Метою роботи є розгляд шляхів стимулювання інноваційного розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід регулювання політики інноваційного розвитку та моніторинг національної інноваційної діяльності дозволили встановити напрями вдосконалення державної регуляторної політики, в першу чергу, на основі використання нових форм взаємодії державних і підприємницьких структур у вирішенні питань транскордонного партнерства.

Найважливішу роль у стимулюванні розвитку інноваційного підприємництва з боку держави відіграє формування сприятливого інноваційного клімату в економіці та інфраструктурі забезпечення досліджень і розробок, включаючи національні служби науково-технічної інформації, патентування та ліцензування, стандартизації, сертифікації, статистики; аналітичні центри для вивчення зарубіжного досвіду, підготовки прогнозів науково-технічного розвитку та формування на їх основі системи національних наукових пріоритетів в забезпеченні інформацією осіб, які приймають рішення; оцінювання можливих негативних наслідків інновацій.

Автором визначено, що стимулювання розвитку інноваційного підприємництва з боку держави поділяється на два види (рис. 1).

Джерело: узагальнено автором на основі даних [1–3].

Рис. 1. Державна участь в інноваційних проектах на засадах транскордонного партнерства

Уточнення цілей й завдань, формулювання нових принципів регуляторної політики розвитку інноваційного підприємництва і конкретизація її пріоритетів має реалізовуватись на основі: 1) аналізу світової практики регулювання інноваційного розвитку; 2) моніторингу міжнародного інноваційного розвитку та НТП з виявленням тенденцій розвитку; 3) моніторингу національного інноваційного розвитку з виявленням сильних і слабких сторін

інноваційної, науково-технічної (рівень та інтенсивність прикладних досліджень) і наукової (рівень та інтенсивність фундаментальних досліджень) діяльності.

Варто зауважити, що для розвитку інноваційного підприємництва на засадах транскордонного партнерства необхідно майже з нуля вибудувати інноваційну інфраструктуру, під якою ми розуміємо систему інститутів, що забезпечують прискорене проходження всіх стадій інноваційного продукту: від зародження ідеї до масового виробництва. Крім того, повинна бути сформована законодавча база, яка б стимулювала впровадження інновацій у реальному секторі економіки. Тоді національні компанії зможуть масово впроваджувати і адаптувати новітні методи виробництва, підвищуючи свою конкурентоспроможність і, як наслідок, виходити на світовий ринок високотехнологічної продукції, перевершуючи за своїми параметрами аналоги зарубіжних виробників.

ЗАВДАННЯ В СФЕРІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЗАСАДАХ ТРАНСКОРДОННОГО ПАРТНЕРСТВА			
Держава	Бізнес	Наука	Освіта
- переведення економіки на інноваційний шлях розвитку; - стимулювання виробництва і споживання інновацій господарюючими суб'єктами; - підготовка фахівців для інноваційної економіки	- підвищення рівня конкурентоспроможності; - пошук нових ринків збуту; - виробництво нових товарів і послуг; - мінімізація підприємницьких ризиків; - збільшення одержуваного прибутку і розвитку бізнесу	- розвиток нових напрямків у науці; - задоволення наукових інтересів і просування наукових ідей; - розробка нових технологій, матеріалів, товарів і виробництв і їх визнання суспільством	- інновації в освітньому середовищі; - розробка нових програм і напрямків підготовки кадрів; - затребуваність фахівців, здатних працювати в інноваційній економіці
↓	↓	↓	↓
Завдання, які вирішуються за допомогою державно-приватного партнерства			
- Створення і управління інноваційними проектами, які вимагають значних фінансових, інтелектуальних і часових витрат. - Створення інфраструктури для розвитку інноваційної економіки. - Проведення спільних дослідних розробок в інтересах інноваційної економіки. - Інтеграція науки, освіти та бізнесу в області інновацій			

Джерело: сформовано автором на основі [1–3].

Рис. 2. Основні завдання регуляторної політики розвитку інноваційного підприємництва на засадах транскордонного партнерства

В такому процесі необхідна ефективна регуляторна політика інноваційного розвитку.

Серед провідних цілей регуляторної політики інноваційного розвитку економіки України слід виділити:

- забезпечення технологічного прориву економіки на основі масового переходу промисловості до прогресивних технологічних укладів;
- підвищення інноваційної активності у всіх секторах економіки і науки;
- розвиток інноваційного сектору економіки та всіх його складових адекватно світовому рівню;

- реалізація інноваційної економіки на основі розбудови ефективної національної інноваційної системи;

- розвиток інноваційних компонентів національної конкурентоспроможності.

Дані цілі деталізовані у завданнях, які визначають напрями дій держави в рамках транскордонного партнерства у форматі державно-приватного партнерства як ефективного важеля інтенсифікації розвитку інноваційного підприємництва (враховуючи досвід європейських країн) відносно поставлених задач бізнес-структур, науки та освіти.

Що стосується переваг державної інноваційної політики, то для умов України вони можуть бути наслідуючі з досвіду інших країн, наприклад, країн ЄС, які є на сьогодні основними економічними партнерами України. Визначальне місце в розробці та реалізації державно-приватного партнерства має вибір об'єктів державного впливу.

Селекція дозволяє більш концентровано впливати на об'єкти регулювання, економити ресурси і підвищити якість впливу. Даний підхід повинен реалізовуватися за допомогою постійної деталізації та конкретизації роботи державних органів з питань інноваційної інтеграції.

Державна регуляторна політика здійснюється за допомогою організаційних, економічних, фінансових та нормативно-правових важелів, що детально викладено в табл. 1.

Таблиця 1

Важелі регуляторної політики розвитку інноваційного підприємництва на засадах транскордонного партнерства

Види регуляторної політики інноваційної діяльності			
Організаційні важелі	Економічні важелі	Фінансові важелі	Нормативно-правові важелі
державна підтримка інноваційних проектів, які включені у державні та регіональні інноваційні програми	розвиток ринкових відносин	проведення бюджетної політики, яка забезпечує фінансування інноваційної діяльності	встановлення правових основ взаємовідносин суб'єктів інноваційної діяльності
сприяння розвитку інноваційної інфраструктури	проведення податкової політики і політики ціноутворення, які сприяють зростанню пропозиції на ринку інновацій	спрямування в інноваційну сферу державних ресурсів та підвищення ефективності їх використання	гарантування охорони прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності, зокрема, охорони таких найбільш істотних для розвитку інноваційної діяльності прав
кадрова підтримка інноваційної діяльності	створення вигідних податкових умов для ведення інноваційної діяльності усіма суб'єктами	виділення прямих державних інвестицій для реалізації інноваційних програм і проектів, важливих для громадського розвитку, але непривабливих для приватних інвесторів	
сприяння підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації кадрів, які здійснюють інноваційну діяльність	забезпечення ефективної зайнятості в інноваційній сфері	створення сприятливого інвестиційного клімату в інноваційній сфері	

Закінчення табл. 1

	розширення попиту на інновації	надання дотацій, пільгових кредитів, гарантій вітчизняним і іноземним інвесторам, які беруть участь в інноваційній діяльності	
інформаційна підтримка інноваційної діяльності	надання фінансової підтримки та податкових пільг підприємствам, які освоювали та поширюють інновації	зниження відрахувань податків у бюджет у разі використання ними своїх бюджетних засобів для фінансування державних інноваційних програм і проектів	
Сприяння інтеграційним процесам, розширенню взаємодії суб'єктів економіки в інноваційній сфері, розвитку міжнародного співробітництва у цій області	сприяння модернізації техніки	проведення бюджетної політики, яка забезпечує фінансування інноваційної діяльності	
захист інтересів суб'єктів інноваційної діяльності в міжнародних організаціях	розвиток лізингу наукоємної продукції	спрямування в інноваційну сферу державних ресурсів та підвищення ефективності їх використання	
	активізація підприємництва	виділення прямих державних інвестицій для реалізації інноваційних програм	
	припинення недобросовісної конкуренції	створення сприятливого інвестиційного клімату в інноваційній сфері	
	підтримка вітчизняної інноваційної продукції на міжнародному ринку	надання дотацій, пільгових кредитів, гарантій українським і іноземним інвесторам, які беруть участь в інноваційній діяльності	
	розвиток експортного потенціалу країни	зниження відрахувань податків до державного бюджету	
	розвиток зовнішньоекономічних зв'язків в інноваційній сфері	проведення бюджетної політики, яка забезпечує фінансування інноваційної діяльності	
	зовнішньоекономічна підтримка, включаючи надання митних пільг для інноваційних проектів, включених в державні інноваційні програми		

Серед регуляторних важелів, які впливають на політику інноваційного розвитку, виділено наступні:

- пряма підтримка державою вітчизняного виробника шляхом податкових пільг на продукування інновацій (наприклад, використовуючи польський досвід);
- створення сучасних високотехнологічних підприємств на умовах державно-приватного партнерства, їх просування на міжнародний рівень та можливий продаж у подальшому;
- визначення пріоритетних напрямів державної промислової політики та їх пряме фінансування з бюджету. У цьому випадку політика ціноутворення не повинна віддаватися на викуп ринку і бізнес-структурам. Повинна підтримуватись пряма участь держави при встановленні ціни на продукцію, виготовленої за рахунок бюджетних коштів.

Важливим завданням для розвитку транскордонного партнерства є досягнення синергетичного ефекту в результаті глибшої взаємодії міністерств і відомств при реалізації програм і заходів інтенсифікації інноваційного розвитку; виділення загальносистемних цілей, напрямів і важелів державної інноваційної політики, які повномасштабно реалізуються на національному рівні та їх доповнення на рівні територіально-адміністративних одиниць; розгортання поліфункціональних макроекономічних програм зі стимулювання розвитку інноваційного підприємництва; досягнення ефекту державно-приватного партнерства в результаті реалізації пріоритетних програм, методів, важелів і заходів; формування інноваційних кластерів.

Проте, спираючись на міжнародний досвід і враховуючи національні особливості, необхідно підкреслили головні проблеми, пов'язані з неефективною законодавчо-нормативною базою, проблематикою фінансування інноваційної інтеграції, нестачею кваліфікованих кадрів в деяких регіонах нашої країни та ін.

За часи незалежності у країні практично не створюються високотехнологічні підприємства, конкурентоспроможні на світових ринках. Навіть новостворені компанії з державною участю, орієнтовані на випуск наукомісткої продукції, найчастіше досі використовують сформований потенціал промисловості.

Серед критеріїв, що враховуються при виборі інноваційних проектів, автором виділено наступні:

- проект повинен відповідати національним пріоритетам в галузях науки і технології та інноваційної сфери (ці пріоритети змінюються кожні п'ять років);
- проект повинен бути спрямований на практичну реалізацію сучасних, високотехнологічних та енергозберігаючих технологій, виробництво конкурентоспроможної продукції;
- фінансові показники проекту повинні бути обґрунтовані, документація повинна відповідати технічним, екологічним та соціальним стандартам України;
- технічні характеристики нового продукту повинні відповідати національним та світовим стандартам;
- заздалегідь повинні бути вирішені питання юридичного захисту й підтримки продукту або технології;
- фінансовий, правовий статус, а також «запас міцності» підприємства при реалізації окремого проекту повинен відповідати критеріям прийнятності та реалізації проекту.

Суттєве значення для реалізації регуляторної політики інноваційного розвитку в Україні є процес відбору інноваційних проектів для надання підтримки та виділення фінансування.

В даний час відсутня пряма підтримка з боку держави і R&D організацій, що здійснюють інноваційну діяльність, але їх окремі інноваційні проекти можуть претендувати

на різні форми державної підтримки, вибір яких відбувається на конкурсній основі. Ця ситуація різко контрастує з підтримкою R&D, де держава надає основний обсяг фінансування для організацій в рамках різних грантів, а не на конкурсній основі.

Концептуальною метою регуляторної політики інноваційного розвитку є об'єднання суспільства шляхом взаємодії держави, бізнесу, населення, ЗМІ, громадських організацій для розробки єдиної ідеологічної концепції інноваційного розвитку, в якій будуть відображені економічні, соціальні, політичні та культурні потенціали держави, а також потенційні вигоди, які може отримати країна від проведення структурних інноваційних перетворень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, варто зауважити, що визначальною метою інноваційного розвитку має стати розробка системи ключових показників розвитку економіки в довгостроковій перспективі, що дозволяє сформулювати в суспільстві, бізнес-колах і державних органах влади правильну мотивацію і розуміння кінцевих результатів державної інноваційної політики.

У сьогоденних умовах основою державного регулювання в широкому сенсі має стати не протиставлення ролі інституційного або технологічного підходу, а взаємопов'язаний симбіоз обох підходів з чітко орієнтованим планом використання тих чи інших важелів.

На початковому етапі слід переважно застосовувати проектно-технологічні рішення, включаючи механізми адміністративного примусу сировинних галузей до перерозподілу коштів в інноваційні. При цьому найбільш важливим є не сам факт використання проектно-технологічного інструментарію як елемента економічних важелів, а його органічне інтегрування в політику розвитку, що й повинно бути основним пріоритетом інноваційної діяльності.

У той же час необхідним є чітке розмежування управлінських функцій, при якому регулятивні (інституційні) закріплюються за органами державної влади, а проведення проектно-технологічних рішень перерозподіляється на користь державних економічних агентів (бізнес-структур, створених на основі ДПП). Такий підхід, з одного боку, дозволить сконцентрувати зусилля органів влади на якісному поліпшенні інституційного середовища, а з іншого – забезпечить належний рівень конкурентоспроможності всієї економіки і ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, як для цілей модернізації, так і для інноваційного розвитку економіки в цілому.

References

Література

1. Derzhavna prohrama rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva na 2016–2020 roky [State Program for the Development of Cross-Border Cooperation for 2016–2020]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#n10> [in Ukrainian].
1. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#n10>.
4. Yermoshenko, M.M., Ganushchak-Iefimenko, L.M. (2010). Mekhanizm rozvytku innovatsiinoho potentsialu klasteroobiednanykh pidpriemstv: monohrafiia [Mechanism of development of innovative potential of cluster-united enterprises: monograph]. Kyiv: National Academy of Management. 236 p. [in Ukrainian].
2. Єрмошенко М. М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: монографія / М. М. Єрмошенко, Л. М. Ганущак-Єфіменко. – К.: Національна академія управління, 2010. – 236 с.
3. Nifatova, O.M., Shkoda, M.S. (2017). Aktyvizatsiia polityky innovatsiinoho rozvytku cherez utvorennia innovatsiinykh klasteriv yak formy derzhavno-privatnoho partnerstva [Enhancing the innovative development policy through building innovation
3. Ніфатова О. М. Активізація політики інноваційного розвитку через утворення інноваційних кластерів як форми державно-приватного партнерства / О. М. Ніфатова, М. С. Шкода // Вісник

- clusters in the framework of public-private partnership]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Serii: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design, No 6 (117), P. 110–120 [in Ukrainian].*
4. Reutov, V.Ye. (2011). *Transkordonne spivrobitnytstvo rehioniv Ukrainy: teoretyko-praktychni aspekty rozvytku [Cross-border cooperation of the regions of Ukraine: theoretical and practical aspects of development]. Efektyvna ekonomika [Effective economy]. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912> [in Ukrainian].*
5. Artomov, I.V., Varnalii, Z.S., Hoblyk, V.V. et al. (2012). *Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy: monohrafiia [Cross-border cooperation of Ukraine: state, problems, prospects: monograph]. Ed. I.V. Artomov; Ministry of Education and Science of Ukraine, Zakarpatskyi State University, Educational and Scientific Institute of European Integration Studies. Uzhhorod: MPP "Hrazhda", 2012. – 520 s. [in Ukrainian].*
6. Shkoda, M.S. (2016). *Aktyvizatsiia innovatsiinoi polityky yak chynnyk pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky [Enhancing the innovation policy through boosting the competitiveness of national economy]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Serii: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design, No. 1 (95), P. 55–63 [in Ukrainian].*
7. Shkoda M. S. *Analysis of National Measures Fostering Innovations in Developed Countries and Adaptability to Their Current Social and Economic Conditions in Ukraine / M. S. Shkoda // Actual Economy: Asian discourse on Global Challenges: Proceedings of International Conference (October 2016, Bangkok). – 2016. – P. 38–41.*
8. Nifatova, O. (2018). *Social innovation in entrepreneurship and education as an adaptation tool for servicemen demobilized from the ATO zone. Management, No. 1 (27), P. 42–53.*
- Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. – 2017. – No 6 (117). – С. 110–120.
4. Реутов В. Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку [Електронний ресурс] / В. Є. Реутов // Ефективна економіка. – 2011. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.
5. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи: монографія / І. В. Артьомов, З. С. Варналій, В. В. Гоблик та ін.; за заг. ред. І. В. Артьомова; М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т євроінтеграц. дослідж. – Ужгород: МПП "Гражда", 2012. – 520 с.
6. Шкода М. С. Активізація інноваційної політики як чинник підвищення конкурентоспроможності національної економіки / М. С. Шкода // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. – 2016. – № 1 (95). – С. 55–63.
7. Shkoda M. S. *Analysis of National Measures Fostering Innovations in Developed Countries and Adaptability to Their Current Social and Economic Conditions in Ukraine / M. S. Shkoda // Actual Economy: Asian discourse on Global Challenges: Proceedings of International Conference (October 2016, Bangkok). – 2016. – P. 38–41.*
8. Nifatova O. *Social innovation in entrepreneurship and education as an adaptation tool for servicemen demobilized from the ATO zone / O. Nifatova, M. Shkoda // Менеджмент = Management. – 2018. – № 1 (27). – С. 42–53.*

9. Shkoda, M. (2017). Institutional implementation of socioeconomic development to regions in Ukraine. *Management*, Vol. 25, P. 80–87.
9. Shkoda M. Institutional implementation of socioeconomic development to regions in Ukraine / M. Shkoda // *Менеджмент = Management*. – 2017. – Вип. 25. – С. 80–87.
10. Onegina, V.M. (2016). Public-social-private partnership and risk management in agriculture / V. M. Onegina. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu. Seria: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design*, No. 5 (103), P. 38–43.
10. Onegina V. M. Public-social-private partnership and risk management in agriculture / V. M. Onegina // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design*. – 2016. – № 5 (103). – С. 38–43.